

МОТИВИ ТА МОТИВАЦІЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

MOTIVES AND MOTIVATION OF TERRORIST ACTIVITY

Білевський П.С., старший науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

У статті досліджуються наявні теоретичні підходи до мотивів та мотивації терористичної діяльності.

Констатується, що гостра потреба в належності до групи – це риса, яка є загальною для терористів всього світу, якими б різноманітними не були їхні ідеологічні цілі. В основі цієї потреби лежить неповна або роздрібнена психосоціальна ідентичність, тому єдине, завдяки чому індивід відчуває себе досить цілісним, – зв'язок із групою, належність до якої є важливим компонентом самосвідомості її члена.

Крім того, тероризм, як правило, з'являється під впливом вагомих політичних мотивів, які до того ж часто освячені національно-ритуальними, релігійними та іншими ідеями.

Серед глибинних і суто індивідуальних мотивів, які є спонукою найбільш жорстоких терористичних акцій, більшість кримінологів виділяє помсту.

Наступним мотивом, який безпосередньо спонукає такі злочини, є спроба самоствердитися, проявити себе, довести собі та іншим цінність власної особистості, відійти від сірості та жалюгідності свого існування.

Практика останніх років свідчить, що однією з рушійних сил, яка спонукає осіб до терористичної діяльності, є корислива мотивація.

Робиться висновок, що особи, які вдаються до терористичних акцій, відчувають себе відчуженими від суспільства, ображеними на нього або розцінюють себе як жертву несправедливості. Їх мотиви акумулюються у двох напрямках: прагнення до реалізації своїх задумів і намірів, пов'язаних із цілями діяння, та задоволення потреби в насильстві, які є невід'ємними складниками агресії і жорстокості. Крім того, ця мотивація базується на вихідній меті діяння і конкретно спрямована на руйнування. При цьому домінуючий мотив цього злочину має подвійне підґрунтя: з одного боку, він є невід'ємною рисою людини, виходить зсередини, становить властивість особистості терориста, з іншого – є агресивною реакцією на ситуацію.

Ключові слова: тероризм, терор, терористичний злочин, терористична діяльність, типологія терориста, мотивація злочину, мотив терористичної діяльності.

The existing theoretical approaches to the motives and motivations of terrorist activity are analyzed in the article.

It is stated that the urgent need to belong to a group is a trait that is common to terrorists around the world, no matter how diverse their ideological goals. This need is based on an incomplete or fragmented psychosocial identity, so the only thing that makes an individual feel quite whole is the connection with the group, belonging to which is an important component of the self-consciousness of its member.

In addition, terrorism tends to be influenced by strong political motives, which are also often sanctified by national ritual, religious and other ideas.

Among the deep and purely individual motives that motivate the most brutal terrorist acts, most criminologists single out revenge.

The next motive that directly motivates such crimes is an attempt to assert oneself, to express oneself, to prove to oneself and others the value of one's own personality, to move away from the grayness and miserableness of one's existence.

The practice of recent years shows that one of the driving forces that motivates individuals to commit terrorist activities is selfish motivation.

It is concluded that a person who lags behind in terrorist acts feels sensitive to society, offends them or promotes himself as a victim of injustice. Their motives accumulate in two directions: the desire to realize their intentions and intentions related to the goals of the action, and to satisfy the need for violence, which are integral components of aggression and cruelty. In addition, this motivation is based on the original purpose of the activity and is specifically aimed at management. In this dominant motive of this crime there is a double subordination: on the one hand, it is an integral feature of the person, proceeds from within, the available power of the personality of the terrorist; on the other hand, is an aggressive reaction to the situation.

Key words: terrorism, terror, terrorist crime, terrorist activity, typology of terrorist, motivation of crime, motive of terrorist activity.

Постановка проблеми. Залежно від ступеня стабільності суспільства, терористична активність може бути причиною, наслідком, сприятливим фактором або формою соціальних, політичних, етнічних, релігійних або інших конфліктів. З психологічного погляду об'єктивні фактори, що детермінують усі суспільні відносини, відображаються в індивідуальній або груповій свідомості у вигляді настанов, стереотипів та домінуючих психологічних станів, які виступають безпосередніми мотиваційними регуляторами поведінки людей.

Тому проблему причин тероризму необхідно розглядати у двох аспектах: по-перше, з позиції соціально-економічної детермінації цього явища (соціальний підхід), по-друге, з позиції мотивації терористичної діяльності (біологічний підхід).

Мета статті – дослідження наявних теоретичних підходів щодо мотивів та мотивації терористичної діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідження соціальної природи злочинів і злочинності знаходимо у працях Е. Дюркгейма, Р. Мертона, Дж. Смелзера, А. Кеттле. Культурологічні засади злочинності вивчали Е. Сазерленд, Т. Селлі, Д. Міллер, фізіологічні – Ч. Ломброзо, Дж. Норріс, Р. Шелдон, психологічні – З. Фройд, Т. Парсонс, Г. Тард, зокрема й психологічний садизм (Е. Фромм). Різні аспекти аналізу злочинів як соціально-психологічного явища знайшли своє від-

ображення у працях, що розглядають їх як увялення, ідеї, почуття (О.М. Леонтьєв), прагнення, бажання, переконання (П.А. Рудик, А.В. Петровський), настанови, смисли (В.І. Ковальов), психічні стани, процеси, властивості (Г.Г. Голубєв, К.К. Платонов), статус, позиції та рольову поведінку суб'єкта (М.Н. Корнев, А.Б. Коваленко).

Водночас дотепер питання зумовленості терористичних злочинів і терористичної діяльності таким психологічним чинником, як мотивація, залишаються не до кінця вивченими.

Виклад основного матеріалу. У цьому дослідженні ми виходимо з того, що мотив – це внутрішня спонукка до діяльності, суб'єктивний стимул людських вчинків. У ньому знаходять вираз рушійні сили особи, пов'язані із задоволенням його потреб. Знання мотивів не тільки дає відповідь на питання, чому мають місце ті чи інші дії, але і в чому полягає їх зміст для цього індивіда, які його потреби при цьому задовольняються. Такий підхід до мотиву дає змогу зрозуміти, на що спрямована активність особи, заради чого вибраний саме цей, а не інший варіант поведінки, тобто зрозуміти мотив як причину, яка визначає спрямованість поведінки. Іншими словами, мотив – це внутрішня безпосередня причина злочину, яка виражає особистісне ставлення до того, на що спрямовані злочинні дії.

З позиції теорії мотивації тероризму на біологічному рівні практично в кожному з нас «дрімає» потенційний

терорист, тобто жива істота, здатна до вбивства собі подібних (включаючи самого себе) в ім'я колективних цілей і цінностей. Йдеться про збереження етнокультурної або групової ідентичності, коли до тероризму вдаються в так званому стані крайньої необхідності, коли шкода, якої не можна уникнути через неминучі жертви терористичних акцій, є значно меншою, ніж відвернена. Тобто тероризм – це спосіб (умова) визнання або збереження ідентичності певного етносу, народу, конфесії чи групи.

Збереження своєї групової ідентичності є базовим інстинктом, який має природний характер [1, с. 215]. З давніх часів групи людей були змушені захищатися від диких тварин, ворогів, стихійних лих, які загрожували їх життю. Фрейд говорить про «готовність до стихійної ненависті», яка в процесі філогенезу була необхідною для індивідуального та колективного захисту від архаїчних загроз. Лише у групі можна було забезпечити продовження людського роду як виду. Таке об'єднання людей пов'язане із соціальним інстинктом, відкритим Дарвіном, який відіграє роль «тяжіння» і визначає умови суспільного життя стадних тварин. Саме цей малодосліджений інстинкт визначив утворення перших людських груп, а потім, разом із культурними факторами, племен та держав.

Люди групуються і на підставі родинних зв'язків, і на підставі якихось особистих інтересів. Вважається, що колективна ідентичність, яку ми проявляємо в таких групах, дана нам від природи, тобто або є на біологічному рівні, або є результатом якогось іншого «природного чинника». Таким природним чинником є оточення, в якому народжуються та зростають діти. Перебуваючи в установленому колі рідних та близьких людей, вони всмоктують притаманні цьому колу релігійні та культурні цінності, які й формують їхню ідентичність. Залежно від контексту ця ідентичність буде релігійною, етнічною, культурною, мовною або просто племінною чи сімейною.

Не лише реальна зовнішня загроза існуванню етнокультурної або іншої групи, але й осквернення групових або релігійних символів сприймається як загроза ідентичності. Політтехнологам відомо, як штучно перебільшити загрозу, викликати страх таким чином, що колективна рідність набуває руйнівної самодинаміки навіть і щодо своїх [2, с. 39].

Тема належності до групи та набуття колективної ідентичності посіла центральне місце в багатьох дослідженнях причинної бази тероризму. У серії практичних експериментів вчені розширили та продемонстрували цілковиту правильність теорії Е. Еріксона, який стверджує, що підлітки прагнуть досягти рівня, який ідентифікував би їх із певною формацією, належність до якої (разом із відчуттям, що там вони «свої серед своїх») сприяє їхньому самостверженню. Г. Таджфел виявив глибинне прагнення налагоджувати зв'язки з тими, хто належить до членів групи, які сприймаються як друзі та союзники, та діяти проти тих, хто не належить до групи і сприймається вороже [3, с. 47].

Гостра потреба в належності до групи – це риса, яка є загальною для терористів усього світу, якими б різноманітними не були їхні ідеологічні цілі. В основі цієї потреби лежить неповага або роздрібнена психосоціальна ідентичність, тому єдине, завдяки чому індивід відчуває себе досить цілісним, є зв'язок із групою, належність до якої є важливим компонентом самосвідомості її члена. Вказаний чинник є фундаментом психосоціальної ідентичності [4, с. 34–36].

Колективна ідентичність впливає з трьох основних джерел поділу людей на групи: релігія, етнонаціоналізм та соціально-економічні класи. Автор цієї концепції Т. Андерсен вважає ці поняття уявними, однак попри те, що ніхто не знайомий з усіма тими, хто належить до якоїсь із таких спільнот, її члени добре уявляють собі, що саме охоплюється горизонтальними братерствами. «Зрештою,

таке братерство робить можливим <...> те, що мільйони людей не тільки готові піти аж на вбивство, вони готові самі померти заради цих уявних цінностей» [5].

На базі сконструйованих у такий спосіб концепцій одних зараховують до «своїх», інших – ні. Встаючи на захист своєї ідентичної групи, окремі її представники свідомо нехтують своїми егоїстичними інтересами заради спільноти, з якою вони пов'язують своє нинішнє й подальше існування. Терорист, як зазначає американський аналітик Б. Хофман, не переслідує суто власні інтереси, його дії завжди альтруїстичні – він впевнений, що служить певній ідеї з метою кращої долі для широкого кола прибічників, інтереси яких він представляє [6, с. 46].

На цьому рівні мотивація не усвідомлюється терористом. Йдеться про самореалізацію глобального захисного механізму, який реалізується за принципом: нічого особистого, ти гинеш задля того, щоб вижив рід людський. Якщо розглядати тероризм із цього погляду, то він не становить загрози людству, а лише виступає способом виживання шляхом привернення уваги до реальних загроз, від яких ми безпечно відволіклися: техногенних аварій, екологічних небезпек тощо. Терор «породжує біль і таким чином рятує нас, притягуючи увагу до хвороби» [7, с. 123–124].

Людина не може існувати без почуття своєї причетності до чогось більшого, ніж реальність, що його оточує, – без причетності до сакрального. Сенс життя проявляється лише тоді, коли в людини є якась благородна «надмета» (нехай навіть ілюзорна), яка об'єднує її з іншими людьми і виходить далеко за рамки його повсякденного існування. Втрата своєї ідентичності позбавляє окрему людину та спільноту підґрунтя, морального еталону, міри порівняння, орієнтації на традиції, правила поведінки, що закликають до віри, надії та любові. Це своєю чергою призводить до тотальної руйнації світосприйняття та ідентифікації своєї особистості в реальній дійсності, залишає людину наодинці з жорстким світом. Тому заради збереження своєї ідентичності члени спільноти жертвують не лише власним життям та позбавляють життя тих, хто становить для них безпосередню загрозу, але й свідомо допускають «вимушену» загибель окремих членів своєї спільноти.

Але, як свідчить світова практика, терористичні групи можуть складатися не тільки з «відчужених індивідів», що не змогли досягти певного соціального статусу внаслідок невдач у навчанні або роботі, але й із розумних, вольових, впевнених у собі осіб. Перші, як уже зазначалося, шукають у групі визнання і психологічного захисту, інші, якщо стають лідерами, вирізняються тенденцією домінування і керування оточуючими. Якщо це припущення вірне, то за цією тенденцією, на думку Ю.М. Антоняна, стоїть підвищена тривожність таких осіб, оскільки людина, наділена вольовими якостями, прагне керувати іншими й організувати їх на найжорстокішу агресію у зв'язку з тим, що в іншому випадку вона сама несвідомо боїться стати жертвою насилля. Частіше за все саме такі особи (вони можуть діяти не тільки у складі групи, але і самостійно) є творцями ідеології тероризму або, засвоївши, прийнявши будь-яке вчення, найактивнішим чином підтримують його і варварськими способами намагаються втілити в життя [8, с. 231–274].

З огляду на це мотиви кожного члена терористичного угруповання можуть відрізнятися, але всіх членів терористичної організації буде об'єднувати сильна потреба у «включеності», належності до групи і посилені відчуття самоідентичності. Входячи до такої організації, вони отримують захист від авторитаризму. При цьому будь-який напад на групу сприймається ними як напад особисто на себе. Відповідно, будь-яка акція ззовні суттєво згуртовує таку групу, що необхідно мати на увазі в організації боротьби з терористичним організаціями.

Будь-яка колективна ідентичність містить зародок соціальних рухів уже в самій своїй основі. М. Вебер – один із

тих, хто першим вивчав природу соціально структурованої етнічної ідентичності, яку він назвав «група людей». Такі групи формуються на підставі міфологічних традицій, що успадковуються з покоління в покоління. Хоча Вебер і дотримується думки, що етнічний націоналізм – поняття, яке реально існує лише в уяві, все ж таке усвідомлення людиною своєї ідентичності – потужний мотиваційний чинник широкомасштабної мобілізації особи до дії.

Значні загрози інтересам спільноти (незалежно від того, чи вдалося їх відстояти) надовго зберігаються в її колективній пам'яті, в деякому розумінні перетворюються на колективний досвід, який у разі повторення загрози стає фактором, що об'єднує людей у великі групи для захисту біологічних і соціально-біологічних інтересів. «Люди зі схожою успадкованою інформацією, пишуть американські вчені Р. Берон та Д. Ричардсон, – виявляють й однакові здібності у поведінці, які можна рахувати успадкованими» [9, с. 227].

У цьому випадку, як вважає директор Санкт-Петербурзького гуманітарного інституту В.А. Медведєв, етнопсихологічний рівень мотивації конкретизує біологічно-популяційну (ройову) передумову терору шляхом накладення на її історію й актуальну проблематику існування якого-небудь народу, нації, етнічної групи. Терору необхідний посередник (колективний медіатор) для переведення неусвідомлених надіндивідуальних енергетичних імпульсів (біологічного і культурно-історичного) у сферу поведінкових мотивацій конкретних соціальних груп і окремих людей. Саме таким посередником і стає міфологізована історія, політичні міфи та колективна ідентичність конкретного народу або соціокультурної групи (басків, арабів-палестинців, північно-ірландських католиків, Косовських албанців та інших) [7, с. 112].

Американський психіатр та психоаналітик В. Волкан, досліджуючи національні афекти і масові психічні травми, встановив, що, оскільки після масової травми (як правило, викликаной не окремим індивідом, а великою ворожою групою) одночасно сотні, тисячі і навіть мільйони індивідів вкладають свої травматизовані образи в дітей, виникає кумулятивний ефект, який визначає психічну складову частину ідентичності великої групи. А у зв'язку з кумулятивним ефектом у кожної дитини другого (після травми) покоління є загальні зв'язки з ментальним уявленням травми й аналогічні неусвідомлені завдання, пов'язані з необхідністю подолати це уявлення. «Загальне завдання» полягає в тому, щоб зберегти пам'ять про травму батьків, оплакати їх втрати, відреагувати на їхнє приниження або помститися за них. Однак, яких би форм не набував прояв пам'яті щодо травми в наступних поколіннях, основним (неусвідомленим) завданням залишається збереження ментального уявлення про трагедію предків, яке постійно (впродовж десятиліть та століть) зміцнює особливу ідентичність тієї чи іншої великої групи [10, с. 51–53].

Світовий досвід різномасштабних воєн, сутичок та інших збройних конфліктів, які виникали на етнічному ґрунті, свідчить, що, коли такої (травмованої) великій групі загрожує нова етнічна, національна, економічна, політична або релігійна криза, її лідери (інтуїтивно або свідомо) звертаються саме до цієї «травми», наділеної особливим потенціалом задля досягнення емоційної (національної) консолідації великої групи (завжди значно більш міцної, ніж будь-яка ідеологічна).

Мотиваційна основа націоналістичного і сепаратистського тероризму є значно міцнішою, ніж соціально-політичного, оскільки пов'язана з кровними узами і сімейними традиціями, передається з покоління в покоління і закладається з дитинства. Мотиваційна основа стає ще міцнішою, коли націоналістичні мотиви переплітаються з релігійним фундаменталізмом, який нерідко призводить до особливого фанатизму.

Усе перелічене, скоріше за все, має своєю головною метою забезпечити виживання та виключення страждань

індивіда (нації, народу, конфесії) шляхом протидії, а якщо вона не можлива, то і шляхом пристосування до зовнішнього середовища. Протидія та пристосування в механізмі виживання означає вибір такої моделі поведінки, яка дає змогу уникнути або мінімізувати страждання. У тих випадках, коли це не вдається, пережите страждання, усвідомлене та відчуте душею народу або конфесією, перетворюється на колективне неусвідомлене.

Так, обурення, яке викликало в сербів жорстокість та безкарність злочинних діянь усташей після Другої світової війни, зіграло визначальну роль у катастрофічних процесах, що сорок років потому призвели до страшних результатів у колишній Югославії. Сталінські репресії не були забуті чеченським народом і стали підґрунтям масових виступів проти всього, що уособлювало колишнього ворога, який вкотре набув образ загрози (реальної або уявної) для народу.

Наскільки міцними залишаться в колективній пам'яті перенесені страждання, здебільшого залежатиме від тривалості конфлікту та його масовості. Чим довше триває конфлікт, тим більше число поколінь від нього страждає, чим більше жорстокості і несправедливості проявляється в протистоянні, тим менше шансів на швидке розв'язання конфлікту та зниження терористичної активності. З цих позицій сучасне терористичне протистояння у світі (Арменія – Турція, Чечня – Росія, Палестина – Ізраїль, іудаїзм – мусульманство – християнство тощо) мають розглядатися як повернення давнього підсвідомого досвіду, як реакція на несправедливість, яку колись переживав народ.

В.Ф. Антипенко вважає, що тероризм, як правило, з'являється під впливом вагомих політичних мотивів, які до того ж часто освячені національно-ритуальними, релігійними та іншими ідеями [11, с. 22–23].

Під впливом релігії, соціальної міфології або державної ідеології в терористів формуються величні ідеї, конкретні образи, які посідають важливе місце у складовій частині світогляду. Мотиваційною домінантою стає віра у володіння вищою єдиною істиною, унікальним рецептом «спасіння» свого народу, соціальної групи або всього людства. Така віра утворює тип ціннісних і поведінкових моделей терористичних груп.

Імператив єдиної істини закладений у будь-якій релігійній вірі, однак свого крайнього виразу він досягає у релігійному фундаменталізмі. Тому останній часто звертається до насильства. В.В. Крутов із цього приводу зазначає, що в релігійних фанатиків самоідентифікаційна формула «мета виправдує засоби» отримує моральне обґрунтування і нівелює можливі мотиваційні конфлікти. Фанатична віра стає певним механізмом самозахисту психоконституційного складу особистості терориста. Завдяки цьому досягається інтенсивна мобілізація сил суб'єкта для досягнення цілі – якнайскорішого або навіть негайного отримання переваг для своєї соціальної, етнічної, релігійної групи, в тому числі для себе особисто [12, с. 70].

Однак нескладно побачити, що зазначеної мотиваційної домінанти замало для переходу до терористичної діяльності. Осіб, переконаних у можливості досягнення вищої та єдиної істини, досить багато в найрізноманітніших сферах суспільного життя, але лише окремі з них звертаються до тероризму. З цього випливає, що мотив володіння істиною є суттєвою, але недостатньою передумовою вибору терористичного шляху. Такою умовою є ціннісно-мотиваційна система умов, стимулів і мотивів, необхідними елементами якої виступають крайня нетерпимість до інакомислення, відмова від загальнолюдських цінностей, а також надзвичайна агресивність.

Серед глибоких і суто індивідуальних мотивів, які є спонукою найбільш жорстоких терористичних акцій, більшість кримінологів виділяє помсту. Помста, на думку О.М. Литвака, є різновидом ворожої мотивації, що характеризує агресію, спрямовану на об'єкт, який є джерелом

гніву, страху, фрустрації. Ворожі почуття і стан гніву виникають часом у конфліктній ситуації як відповідь на агресію з протилежного боку, а також на утвердження або демонстрацію влади. Нерідко ворожнеча деперсоніфікується і переноситься з конкретної особи або предметів на корпорацію та символи. Так виникає політичний, релігійний та етнічний тероризм [13, с. 104–105].

Тут доцільно зауважити, що більшість терористичних акцій мають інструментальну мотивацію, коли між терористом і його жертвою взагалі не має особистої ворожості та ненависті. Інструментальна агресія, спрямована на об'єкти (людей, пам'ятники історії та культури тощо), що безпосередньо не є витоком стану фрустрації суб'єкта і взагалі не дає приводу для нападу, пояснюється прагненням зняти напругу, спричинену почуттям ображеності або іншими конфліктними ситуаціями. Психологічним механізмом інструментальної агресії є так зване зміщення агресії, внаслідок чого, виміщаючи злобу на сторонніх людях та предметах, особа почуває себе задоволеною. Найбільш цинічними і небезпечними проявами інструментальної агресії є потужні вибухи в багатолюдних місцях, на залізницях, жертвами яких є сторонні для терористів люди, або вбивство заручників.

Наступним мотивом, який безпосередньо спонукає подібні злочини, є спроба самоствердитися, проявити себе, довести собі та іншим цінність власної особистості, відійти від сірості та жалюгідності свого існування. Ствердження на соціальному рівні означає прагнення досягти певного соціально-рольового статусу, частіше за все без орієнтації на мікросередовище, думки та оцінки якого можуть не мати для цієї особи суттєвого значення. Тероризм для них має сенс миттєвого привернення уваги до своєї персони і своїх проблем, і тим самим підвищення самосприйняття. Причому потяг до цього настільки нестримний, що навіть цілком реальна змога загинути під час здійснення терористичного злочину таких осіб не зупиняє. Аналізуючи конкретні причини захоплення заручників у місцях позбавлення волі, Ю.М. Антонян вказує, що в окремих випадках подібне насильство породжується саме бажанням привернути увагу до себе і пережитих труднощів [8, с. 231–274].

Прагнення зосередити на собі увагу і тим самим самоствердитися може мотивувати терористичні дії деяких політичних організацій або груп, які іншим шляхом просто нездатні не тільки прийти до влади, але й як-небудь помітно вплинути на суспільно-політичну ситуацію в країні. Із цією метою вони підбурюють на агресивні дії найбільш ексальтовані прошарки суспільства, в тому числі маргінальні.

Як певний різновид мотиву самоствердження можна розглядати й ігрову мотивацію терориста. Пошуки романтики і героїки переплітаються у такої особи з потребою в ризику, небезпечних для життя і волі операціях, перевірки себе в незвичайних ситуаціях. Лише готуючись до терористичного акту, плануючи його, підшукуючи технічні засоби чи співучасників, вчиняючи самі терористичні дії й ухиляючись від переслідування, злочинець живе повним життям і тим саме самостверджується.

Практика останніх років свідчить, що однією з рушійних сил, яка спонукає осіб до терористичної діяльності, є корислива мотивація. Корислива мотивація може сполучатися з різними цілями – корисливими і некорисливими, іншими словами, корисливі мотиви злочинної діяльності не завжди збігаються з корисливою метою дій. Але, як зазначають А.Ф. Зелінський та М.Й. Коржанський, «якими б „благодійними” спонуканнями не прикривався злочинець, його діяльність слід вважати корисливою, якщо вчинялися дії, спрямовані на досягнення корисливої мети (цілі)» [14, с. 60].

Деякі автори порушують питання про наявність у терористів неадекватних мотивів, тобто суто індивідуальних, які притаманні цій особі і не відповідають тим ситуаціям, в яких вони реалізовані. Зазвичай про такі мотиви згадують тоді, коли, здавалося б, незначні приводи спричиняють руйнівні і люті вибухи гніву. Частіше винними в таких злочинах визнаються особи з психічними аномаліями, які не можуть керувати своїми емоціями, що не виключає їх осудності.

На нашу думку, ставити питання про існування таких мотивів можна з великим ступенем умовності, пам'ятаючи про те, що кожна об'єктивна існуюча ситуація завжди сприймається із суб'єктивних позицій. За зовнішніми оцінками, мотив не завжди буде адекватним зовнішнім умовам, але він завжди буде відповідати особливостям цієї особи, тому що це її мотив.

Висновки. Загалом особи, які вдаються до терористичних акцій, відчуваються відчуженими від суспільства, ображеними на нього або розцінюють себе як жертву несправедливості. Їхні мотиви акумулюються у двох напрямках: прагнення до реалізації своїх задумів і намірів, пов'язаних із цілями діяння, та задоволення потреби в насильстві, які є невід'ємними складниками агресії і жорстокості. Крім того, ця мотивація базується на вихідній меті діяння і конкретно спрямована на руйнування. При цьому домінуючий мотив цього злочину має подвійне підґрунтя: з одного боку, він є невід'ємною рисою людини, виходить зсередини, становить властивість особистості терориста; з іншого – є агресивною реакцією на ситуацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дикаев С.У. Терор, терроризм и преступления террористического характера (криминологическое и уголовно-правовое исследование). Санкт-Петербург : Изд-во Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 464 с.
2. Концен П. Фанатизм. Психологический анализ этого ужасного явления. Харьков : Изд-во Гуманитарный центр, 2011. 388 с.
3. Гупта Д.К. Тероризм та політичне насильство: як їх розуміти / пер. з англ. Н. Гайдукевич. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2010. 400 с.
4. Поуст Дж. Мы против них: групповая динамика политического терроризма. *Социальные конфликты: экспертиза, прогнозирование, технологии разрешения. Терроризм.* 1993. Вып. № 4. С. 29–44.
5. Anderson T. Transnational Organized Terror and Organized Crime: Blurring the Lines. *SAIS review.* 2004. № 24(1). P. 50–52.
6. Хоффман Б. Терроризм – взгляд изнутри / пер. с англ. Е. Сажина. Москва : Ультра. Культура, 2003. 264 с.
7. Медведев В.А. Террор как основание коммуникативной культуры XXI века: от понимания к интерпретации. *Психология и психопатология терроризма. Гуманитарные стратегии антитеррора* : сборник статей под ред. проф. М.М. Решетникова. Санкт-Петербург : Восточно-Европейский Институт Психологического анализа, 2004. С. 102–129.
8. Антонян Ю.М. Терроризм: Криминологическое и уголовно-правовое исследование. Москва : ЦИТ-М, 1998. 305 с.
9. Бэррон Р., Ричардсон Д. Агрессия. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 352 с.
10. Решетников М.М. Клинический метод в изучении и разрешении конфликтов. *Психология и психопатология терроризма. Гуманитарные стратегии антитеррора* : сборник статей под ред. проф. М.М. Решетникова. Санкт-Петербург : Восточно-Европейский Институт Психологического анализа, 2004. С. 37–63.
11. Антипенко В.Ф. Терроризм: криминологічна та кримінально-правова характеристика. Київ : НБУВ, 1999. 61 с.
12. Крутов В.В. Теоретико-правовые и тактико-специальные проблемы борьбы с терроризмом (опыт системного исследования) : монография. Киев : Изд-во Академии СБУ, 1998. 284 с.
13. Литвак О.М. Держава і злочинність : монографія. Київ : Атіка, 2004. 304 с.
14. Зелінський А.Ф., Коржанський М.Й. Корислива злочинна діяльність. Київ : Генеза, 1998. 144 с.